

Elżbieta Kołodziej, Grzegorz Wesolowski

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

ZDOLNOŚĆ KREDYTOWA GOSPODARSTWA ROLNEGO – ASPEKTY TEORETYCZNE I PRAKTYCZNE

CREDITWORTHINESS OF FARM – THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, zdolność kredytowa, rentowność, przychody, koszty

Key words: farm, credit, creditworthiness, profitability, incomes, cost

Synopsis. Rolnictwo charakteryzuje się dużym zapotrzebowaniem na zasoby finansowe. Kredyt bankowy jest jednym z istotnych źródeł finansowania działalności rolniczej. Uzyskanie kredytu bankowego może przynieść dla gospodarstwa wiele korzyści: umożliwia zachowanie płynności finansowej, przyczynia się do efektywniejszego wykorzystania posiadanych zasobów i zwiększenia rentowności własnych kapitałów, wzmacnia także jego pozycję konkurencyjną. Kluczowym motywem decyzji banku jest posiadanie przez rolnika-kredytobiorcę zdolności kredytowej, która zależy od sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstwa oraz cech i predyspozycji rolnika.

Znaczenie kredytu w działalności gospodarstwa rolnego

Kredyt bankowy jest stosunkiem ekonomicznym między bankiem a kredytobiorcą. Operacja udzielania kredytu polega na pozostawieniu przez bank do dyspozycji kredytobiorcy środków pieniężnych na określony cel. Kredytobiorca zobowiązuje się zwrócić je z odsetkami w umownym terminie [Jaworski, Zawadzka 2001]. Kredyt bankowy pełni istotną rolę w funkcjonowaniu każdego podmiotu. Oprócz funkcji emisyjnej i rozdzielczej, ważnych z makroekonomicznego punktu widzenia, kredyt kreuje również dodatkowe dochody, podwyższając siłę nabywczą kredytobiorcy. Działa w sposób stymulujący przez wykorzystanie strumieni pieniężnych związanych z kredytem do polepszenia procesów gospodarczych w gospodarstwie rolnym [Kulawik 1998]. Umożliwia także bankom wgląd w działalność kredytobiorcy, a więc jego kontrolę.

Pozyskanie kredytu bankowego przez gospodarstwo rolne może przynieść korzyści. Od uzyskania funduszy na zakup środków trwałych i obrotowych zależy jego pozycja konkurencyjna. Lepsze wyposażenie w środki trwałe i obrotowe sprzyja wzrostowi wydajności pracy oraz zwiększeniu uzyskanej produkcji rolniczej. Gospodarstwo rolne staje ciągle przed problemem wyboru źródeł finansowania. Zastosowanie kredytu bankowego wpływa na strukturę kapitałową w gospodarstwie rolnym. Proporcje między kapitałem własnym a kapitałem obcym powinny być rozpatrywane indywidualnie. Struktura kapitału jest jednym z istotniejszych czynników wpływających na bieżące wyniki ekonomiczne gospodarstwa oraz opłacalność realizowanych przedsięwzięć inwestycyjnych [Sierpińska, Jachna 2004]. Wybór właściwej struktury kapitałowej powinien uwzględniać: wzrost poziomu rentowności kapitałów własnych, a więc zmaksymalizowanie korzyści dla właścicieli oraz zachowanie zdolności płatniczej i ograniczenie ryzyka finansowego [Janik 2000]. Dzięki zaangażowaniu kapitałów obcych gospodarstwo może poprawić rentowność kapitałów własnych, a więc skorzystać z efektu dźwigni finansowej. Pozytywne skutki dźwigni finansowej mogą mieć miejsce wówczas, gdy rentowność całości kapitałów wykorzystanych przez gospodarstwo jest wyższa od stopy oprocentowania kapitałów obcych. Wybór struktury źródeł finansowania często jest wyborem między poziomem bezpieczeństwa a poziomem ryzyka finansowego. Wzrost zadłużenia zwiększa niebezpieczeństwo niewypłacalności danego podmiotu np. w przypadku niekorzystnego ukształtowania się zjawisk rynkowych.

Bank uzależnia przyznanie kredytu od zdolności kredytowej podmiotu ubiegającego się o kredyt. Przez zdolność kredytową rozumie się zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami, w terminach określonych w umowie [Prawo bankowe 1997]. Celem oceny zdolności kredytowej przez bank jest określenie ryzyka kredytowanego przedsięwzięcia. Na ocenę wiarygodności kredytowej składają się elementy jakościowe wpływające na zaufanie do osoby kredytobiorcy, jak: profesjonalizm działania, doświadczenie w prowadzeniu działalności i osiągnięcia. Aspekt ekonomiczny oceny sprowadza się do analizy obiektywnych elementów charakteryzujących obecną i przyszłą sytuację ekonomiczno-finansową gospodarstwa oraz jakość zabezpieczeń prawnych kredytu, którymi dysponuje. Prognozę sytuacji analizowanej jednostki określa się na podstawie wyników ekonomicznych obecnych i historycznych. Kredytobiorca musi dokładnie przedstawić swoją sytuację finansową, podać obecne wpływy, jak również wydatki, ze szczególnym uwzględnieniem

wydatków stałych. Pozwala to, na ustalenie nadwyżki finansowej, która może być przeznaczona na spłatę rat kredytowych [Dobosiewicz 2007, Ryzewska 1997]. Analiza zdolności kredytowej jest źródłem informacji dla banku odnośnie możliwości wywiązania się z umowy kredytowej przez rolnika i ryzyka związanego z finansowaniem jego gospodarstwa. Rolnikowi będącemu kredytobiorcą dostarcza informacji czy będzie on w stanie udźwignąć obciążenie finansowe, jakim jest spłata kredytu.

Material i metodyka badań

Dotychczas niewiele banków opracowało własną metodę badania zdolności kredytowej właściwą dla gospodarstw rolnych. Często zdarza się, że bank traktuje rolnika jako osobę fizyczną, najczęściej o niskich dochodach. W takim przypadku wysokość dochodów określana jest szacunkowo na podstawie wielkości obszarowej gospodarstwa, co prowadzi do niedoszacowania rzeczywistej sytuacji finansowej gospodarstwa i jego zdolności kredytowej. Niektóre banki mają własną metodykę oceny zdolności kredytowej gospodarstwa rolnego. Najczęściej analiza prowadzona jest w 2 etapach:

- ocena formalno-prawna, której zadaniem jest sprawdzenie zdolności prawnej potencjalnego kredytobiorcy, sprawdzenie kompletności i poprawności wypełnienia złożonego wniosku kredytowego i zweryfikowanie dołączonych dokumentów,
- ocena merytoryczna sytuacji ekonomiczno-finansowej i majątkowej wnioskodawcy.

W analizie sytuacji ekonomiczno-finansowej wykorzystywane są różne miary i wielkości ekonomiczne. Wybór odpowiedniej metody, a także wskaźników ekonomicznych ma duże znaczenie. Trzeba mieć bowiem świadomość, że nie istnieją uniwersalne wskaźniki. Istotny jest też dobór wskaźników dostosowanych do specyfiki działalności potencjalnego kredytobiorcy. Zły dobór wskaźników może spowodować błędne wnioskowanie, a zatem i chybione decyzje: ze strony banku – o wsparciu przedsięwzięcia, a ze strony rolnika – o zaciągnięciu kredytu.

Rozważania dotyczące oceny możliwości gospodarstwa rolnego do skorzystania z kredytu bankowego i praktycznej przydatności sposobów analizy zdolności kredytowej przeprowadzono wykorzystując założenia metody opracowanej i wykorzystywanej w jednym z funkcjonujących w województwie lubelskim banków spółdzielczych. Ocena sytuacji ekonomiczno-finansowej gospodarstwa rolnego według tej metody obejmuje:

- określenie wielkości ekonomicznej gospodarstwa,
- analizę wyposażenia w środki trwałe,
- analizę produkcji roślinnej i zwierzęcej,
- badanie dynamiki przychodów i kosztów działalności rolniczej,
- badanie struktury przychodów,
- analizę zadłużenia,
- badanie rentowności działalności rolniczej.

Analizę przeprowadzono wykorzystując dane liczbowe i sprawozdania zawarte w raportach indywidualnych przykładowego gospodarstwa rolnego za lata 2007-2009, opracowane według metodyki FADN. Informacje zostały uzyskane za zgodą rolnika. Analizą objęto wybrane dane bilansu, rachunku kosztów produkcji, rachunku wyników gospodarstwa rolnego. Wykorzystano także informacje dotyczące: struktury rodzajowej i własnościowej użytkowanej ziemi, wartości produkcji i sprzedaży realizowanej w gospodarstwie rolnym, nakładów pracy, pogłowia i wydajności jednostkowej zwierząt.

Charakterystyka badanego gospodarstwa rolnego

Badane gospodarstwo prowadzi działalność na terenie województwa lubelskiego. Prowadzone jest przez osoby młode, z wykształceniem rolniczym. W 2009 r. powierzchnia gospodarstwa wynosiła 35,91 ha, z tego 23,71 ha stanowiła ziemia własna (66%) oraz 12,20 ha ziemia dzierżawiona dłużej niż rok (34%). Grunty orne zajmowały powierzchnię 14,88 ha (41,4% ziemi będącej w użytkowaniu gospodarstwa). Trwałe użytki zielone zajmowały 11,74 ha (32,7%). Pozostałe grunty należące do gospodarstwa wynosiły 9,29 ha (25,9%). Wielkość ekonomiczna analizowanego gospodarstwa w 2009 r. w ESU wynosiła – 16,9. Według zasad określonych w banku analizowane gospodarstwo zaliczono do gospodarstw żywotnych (powyżej 4 do 20 ESU). Dla takiego gospodarstwa dostępne są kredyty inwestycyjne i obrotowe na cele związane z produkcją rolną. Wraz ze zmianą zasad wspólnotowej typologii gospodarstw rolnych banki do określenia wielkości ekonomicznej gospodarstwa powinny przyjmować parametr standardowej produkcji.

Analiza wyposażenia w środki trwałe. Analiza ma na celu określenie wartości składników majątkowych, w tym gruntów rolnych, budynków i budowli oraz maszyn i urządzeń. Pozwala ocenić czy założenia przyjęte do ustalenia dochodów rolniczych są realne i czy gospodarstwo dysponuje odpowiednim potencjałem wytwórczym dla osiągnięcia spodziewanych rezultatów.

Wartość bilansowa aktywów trwałych na koniec 2007 r. wynosiła 408 305 zł, co stanowiło 89,8% aktywów ogółem. W 2008 r. wartość aktywów trwałych zwiększyła się do 821 373 zł (83%), natomiast na koniec 2009 r. wartość aktywów trwałych wyniosła 808 409 zł, co stanowiło 92,6% aktywów ogółem. W 2008 r. aktywa trwałe wzrosły dwukrotnie w wyniku inwestycji w środki trwałe sfinansowane uzyskaną dotacją. Większy udział aktywów obrotowych w strukturze aktywów w 2008 r. wynikał z tytułu nierozliczonej z agencją płatniczą dotacji, którą przeznaczono na zakup maszyn i urządzeń technicznych oraz środków transportu. Na koniec 2008 r. wartość bilansowa maszyn i urządzeń technicznych wynosiła 260 939 zł, co w porównaniu z końcem 2007 r. oznaczało wzrost o 450%. Nastąpiło zwiększenie udziału maszyn i urządzeń w strukturze aktywów do poziomu 26,4%. Wartość środków transportu wzrosła 13-krotnie z 15 420 zł (3,4% aktywów) w 2007 r. do 205 682 zł (20,8%) w 2008 r. W 2009 r. dokończono inwestycje w park maszynowy, o czym świadczy wzrost absolutny wartości maszyn i urządzeń o kolejne 5,4%, mimo zaliczenia 27 tys. zł w koszty amortyzacji. Na koniec 2009 r. wartość maszyn i urządzeń wynosiła 274 971 zł, co stanowiło 31,5% sumy aktywów. Na koniec 2007 r. wartość stada podstawowego wynosiła 59 600 zł, co stanowiło 13,1% aktywów ogółem. Na koniec 2008 r. wartość stada zwiększyła się do 77 000 zł, co wiązało się ze zwiększeniem liczebności stada. Natomiast na koniec 2009 r. stado wyceniono na 64 000 zł, co stanowiło 7,3% sumy aktywów. Na koniec 2009 r. ziemia stanowiła 2,5% aktywów gospodarstwa (22 026 zł), a wartość budynków i budowli – 24,1% (210 602 zł).

Analizowane gospodarstwo nastawione jest na chów bydła mlecznego, więc charakteryzuje się wysokim udziałem budynków i budowli oraz maszyn i urządzeń technicznych w strukturze aktywów. Wysoki udział środków trwałych podnosi potencjał wytwórczy gospodarstwa i korzystnie wpływa na ocenę zdolności kredytowej. Gospodarstwo dysponuje dobrym i wysokim zabezpieczeniem kredytu. Należy jednak pamiętać, że zasoby trwałe, szczególnie w przypadku działalności rolniczej, są mało elastyczne i cechują się niskim stopniem płynności.

Analiza produkcji roślinnej i zwierzęcej. Przy analizie produkcji roślinnej bank zwraca uwagę na strukturę zasiewów, ich przeznaczenie na zużycie wewnętrzne i na sprzedaż. Przy analizie produkcji zwierzęcej bierze się pod uwagę wielkość i strukturę stada, zapotrzebowanie na pasze, stopień pokrycia tego zapotrzebowania przez pasze własne. Podstawowym kierunkiem produkcji towarowej w badanym gospodarstwie było mleko. Na koniec 2007 r. gospodarstwo miało 27 sztuk fizycznych bydła, w tym 17 krów mlecznych. W 2008 r. poszerzyło stan zwierząt do 38 sztuk, stado krów mlecznych zwiększyło się o 5 sztuk. Na koniec 2009 r. w gospodarstwie było 36 sztuk bydła, w tym 20 krów mlecznych. Zwiększenie stada spowodowało wzrost produkcji mleka. W 2007 r. sprzedano mleko krowie w ilości 104 029 l. W 2008 r. sprzedaż mleka w jednostkach naturalnych zwiększyła się o 20% – do poziomu 124 986 l. W 2009 r. nastąpił wzrost sprzedaży mleka o kolejne 7%. W badanym okresie mleko stanowiło 92-97% wartości uzyskanej sprzedaży. Gospodarstwo sprzedawało także cielęta poniżej 6 miesięcy oraz wybrakowane krowy mleczne. W gospodarstwie odnotowano wzrost wydajności jednostkowej zwierząt. W 2007 r. ilość mleka uzyskanego od 1 krowy mlecznej wyniosła 6 004 l, w 2009 r. wydajność zwiększyła się do 6444 l, a więc o 7,3%.

Chów bydła mlecznego narzuca odpowiednią strukturę produkcji roślinnej. Gospodarstwo w dużej części korzysta z pasz własnych. Udział roślin uprawianych na pasze objętościowe w strukturze zasiewów wahał się między 60 a 65%, udział zbóż natomiast wahał się od 35 do 40%. W 2009 r. przeznaczono pod uprawę roślin pastewnych objętościowych z łąk 8,89 ha, co stanowiło 33,5% powierzchni zajętej pod uprawy. Powierzchnia uprawy roślin pastewnych objętościowych z pastwisk pielęgnowanych wyniosła 2,85 ha (10,7%), a kukurydzy pastewnej 4,10 ha (15,4%). Motylkowe przeznaczone na zielonkę uprawiano na powierzchni 0,90 ha (3,4%). Powierzchnia jaką gospodarstwo przeznaczyło na uprawę jęczmienia jarego wyniosła 5,28 ha (19,8%). Pszenżyto ozime uprawiano na powierzchni 2,80 ha (11%). Pasje z własnej produkcji pokrywały (w ujęciu wartościowym) ponad 37% zapotrzebowania na pasze.

Analiza dynamiki, struktury przychodów i kosztów badanego gospodarstwa. W 2008 r. nastąpił wzrost przychodów ze sprzedaży produktów rolnych o 8%, a w 2009 r. o kolejne 5,1%. Dynamika wartości sprzedaży mleka w 2008 r. wyniosła 109,9%. Wzrost ten był spowodowany przede wszystkim zwiększeniem stada krów mlecznych o 5 sztuk. W 2009 r. nastąpił nieznaczny spadek przychodów ze sprzedaży mleka o 454 zł (0,4%). W ciągu roku stado krów zmniejszyło się o 2 sztuki, jednocześnie wzrosła mleczność jednostkowa. Około 8% wartości sprzedaży stanowiły w 2009 r. pozostałe produkty zwierzęce. W 2008 r. dynamika kosztów produkcji ogółem wyniosła 124,4%. Największą dynamikę wykazały koszty czynników zewnętrznych (czystsze, odsetki), chociaż ich udział w strukturze kosztów był nieznaczny (4,4%). Koszty ogólnogospodarcze stanowiące ponad 26% ogólnych kosztów wzrosły o 65%. Największą pozycją kosztów w gospodarstwie są koszty bezpośrednie. Ich udział w 2008 r. wynosił 50,8%. Dynamika kosztów bezpośrednich kształtowała się na podobnym poziomie co dynamika przychodów ze sprzedaży. W 2009 roku koszty produkcji wykazały dynamikę na poziomie 135,1%. Koszty bezpośrednie wzrosły o 7%, chociaż ich udział w strukturze kosztów obniżył się o ponad 11

p.p. Największą dynamiką charakteryzowały się koszty czynników zewnętrznych w postaci czynszów dzierżawnych i odsetek od kredytów (256,1%). Indeks dynamiki kosztów amortyzacji wyniósł 239,6%. W strukturze kosztów udział amortyzacji wzrósł z 18,4% w 2008 r. do poziomu 32,7% w 2009 r. Związane to było ze znacznymi inwestycjami w majątek trwały gospodarstwa. Koszty ogólnogospodarcze oraz podatki kształtowały się na niższym poziomie niż w 2008 r. Kształtowanie się wartości przychodów ze sprzedaży produktów rolnych oraz kosztów produkcji w badanym gospodarstwie prezentuje tabela 1.

Analizując kształtowanie się przychodów ze sprzedaży można wnioskować, że w gospodarstwie zakładany kilkuprocentowy wzrost przychodów ze sprzedaży w kolejnych latach nie będzie możliwy do osiągnięcia. Co prawda w 2009 r. przychody wzrosły w stosunku do roku poprzedniego, ale nie wynikało to

Tabela 1. Poziom i dynamika przychodów ze sprzedaży i kosztów produkcji w latach 2007-2009
Table 1. The level and the dynamics of sales revenues and costs in 2007-2009

Wyszczególnienie/ Specification	Przychody i koszty/ Revenues and costs		Dynamika/ Dynamics 2008/2007	Przychody i koszty/Revenues and costs	Dynamika/ Dynamics 2009/2008
	2007	2008		2009	
	zł/PLN		%	zł/PLN	%
Mleko/Milk	112 851	124 031	109,9	123 577	99,6
Inne produkty zwierzęce/Other animal products	5 361	3 637	101,8	10 634	70,7
Przychody ogółem/Total sales revenues	118 212	127 668	108,0	134 211	105,1
Koszty bezpośrednie/Direct costs	56 015	60 669	108,3	64 889	107,0
Koszty ogólnogospodarcze/Costs comprising general economy aspects	19 374	31 925	164,8	30 847	96,6
Podatki/Taxes	634	876	138,2	752	85,8
Amortyzacja/Amortization	21 006	22 346	106,4	53 544	239,6
Koszty czynników zewnętrznych/ External factors costs	339	5 319	1569,0	13 620	256,1
Koszty produkcji ogółem/Total costs	97 368	121 135	124,4	163 653	135,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów indywidualnych FADN
Source: own study based on FADN

ze zwiększenia przychodów z podstawowej działalności, jaką jest produkcja mleka. Dodatkowo wolniejszy wzrost wartości sprzedaży mleka w jednostkach pieniężnych niż w jednostkach naturalnych świadczy o tym, że gospodarstwo osiągało niższe ceny. Natomiast koszty produkcji ponoszone przez gospodarstwo miały tendencję wzrostową. Niepokojące jest także zjawisko większego tempa wzrostu kosztów bezpośrednich niż wartości przychodów ze sprzedaży. W 2009 r. gospodarstwo uzyskało przychody ze sprzedaży mleka w ujęciu pieniężnym na poziomie 2008 r., a poziom kosztów bezpośrednich wzrósł o 7%.

Analiza zadłużenia. Na koniec 2007 r. gospodarstwo miało zobowiązania krótkoterminowe w wysokości 2500 zł, 80% tego zadłużenia stanowiły raty kredytu długoterminowego do spłaty w ciągu 12 miesięcy. W 2008 r. poziom zadłużenia gospodarstwa wzrósł do kwoty 220 805 zł. Zobowiązania długoterminowe stanowiły na koniec roku 11,5%, wynosząc 25 490 zł. Zobowiązania krótkoterminowe wynosiły 195 315 zł (88,5%). Około 72% zobowiązań krótkoterminowych stanowiły raty kredytu długoterminowego do spłaty w ciągu 12 miesięcy. Takie zwiększenie zadłużenia gospodarstwa spowodowane było zaciągnięciem kredytu pomostowego na sfinansowanie inwestycji. W 2009 r. zobowiązania gospodarstwa zmniejszyły się do poziomu 32 570 zł. Zobowiązania długoterminowe wynosiły 23 400 zł, a krótkoterminowe 9 170 zł. Oznacza to, że kredyt długoterminowy został w dużej części spłacony przez gospodarstwo w 2009 r. z dotacji uzyskanej na sfinansowanie nakładów inwestycyjnych. Do oceny ryzyka związanego z zadłużeniem gospodarstwa służą wskaźniki zadłużenia (tab. 2).

Wskaźniki zadłużenia kształtują się w analizowanym gospodarstwie rolnym na dobrym poziomie. Bezpieczeństwo i autonomię finansową gospodarstwa zapewnia przede wszystkim kapitał własny. Na koniec 2008 r., w sytuacji gdy gospodarstwo zaciągnęło wysoki kredyt, kapitał własny prawie 3-krotnie przewyższał zobowiązania. Pod koniec 2009 r. po spłacie dużej części zobowiązań kredytowych wskaźnik pokrycia wynosił 21,5. Polskie banki niechętnie udzielają kredytów gospodarstwom, w których wskaźnik pokrycia kształtuje się na poziomie niższym niż 2,0 [Goraj, Mańko 2009, Sierpińska, Jachna 2004]. W 2008 r. udział zobowiązań w kapitałach ogółem wynosił 22,3%, natomiast na koniec 2009 r. zobowiązania stanowiły tylko 3,7% pasywów.

Tabela 2. Kształtowanie wskaźników zadłużenia w badanym gospodarstwie (stan na koniec roku)
Table 2. Indexes of indebtedness in surveyed farm (at the end of the year)

Wyszczególnienie/Specification	Wskaźniki zadłużenia w latach/ Indexes of indebtedness in years		
	2007	2008	2009
Wskaźnik pokrycia zobowiązań kapitałem własnym/ covering of liabilities with own capital	166,24	2,73	21,53
Udział kapitału własnego w pasywach ogółem [%]/ Share of own capital in balance sheet total	91,5	60,9	80,3
Wskaźnik zadłużenia (zobowiązania/pasywa ogółem) [%]/ Indebtedness index (liabilities/ balance sheet total)	0,55	22,3	3,7
Udział kapitału stałego w pasywach ogółem [%]/ Share of fixed capital in balance sheet total	91,5	63,5	83,

Zródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Rentowność działalności rolniczej. Według metodyki banku rentowność działalności rolniczej określana jest przez relację dochodu z działalności rolniczej do przychodów ze sprzedaży produkcji rolnej. Wskaźnik ten jest określany jako wskaźnik dochodowości sprzedaży [Goraj, Mańko 2009]. Wielkość przychodów ze sprzedaży ujęta w raportach indywidualnych dotyczy ważniejszych produktów rolniczych sprzedawanych przez gospodarstwo. Poza tym wskaźnik dochodowości sprzedaży nadaje się do oceny sytuacji finansowej gospodarstw towarowych. W przypadku gospodarstw produkujących głównie na własne potrzeby, wskaźnik ten może osiągać bardzo wysokie wartości, nieodzwierciedlające rzeczywistej sytuacji finansowej gospodarstwa. Do określenia rentowności gospodarstwa właściwszy wydaje się wskaźnik dochodowości produkcji. Część wytworzonej produkcji przeznaczana jest bowiem na cele produkcyjne oraz na samozaopatrzenie, co wpływa na różnice między wskaźnikiem rentowności (uwzględniającym przychody ze sprzedaży) a wskaźnikiem dochodowości produkcji. W opinii autorki wartość produkcji jest lepszą miarą dla określenia rentowności działalności rolniczej.

Odrębny problem stanowi rozliczenie podatku VAT, który wpływa na dochód gospodarstwa rolnego. Podatek VAT zakłóca analizę w szczególności w sytuacji, gdy gospodarstwo intensywnie inwestuje, a rozliczenie tego podatku jest rozciągnięte w czasie. Podatek naliczony z tytułu poniesionych kosztów inwestycyjnych może znacznie obniżyć dochody gospodarstwa w roku ponoszenia nakładów. Jednocześnie większość tego podatku jest rozliczana z urzędem skarbowym, co z kolei może zawyżyć dochód w roku następnym¹. Aby uniknąć sytuacji, gdy zwrot podatku VAT wpływa znacząco na dochody i rentowność działalności rolniczej, a jednocześnie jest to wpływ incydentalny, skorygowano dochód gospodarstwa rolnego eliminując z rachunku saldo podatku VAT z działalności operacyjnej i inwestycyjnej. Operacja taka wydaje się być uzasadniona także dlatego, że produkcja w rachunku dochodów określana jest według wartości netto. Porównanie wskaźników dochodowości i rentowności produkcji w przypadku uwzględnienia podatku VAT w rachunku dochodów oraz z jego pominięciem zawarto w tabeli 3. Wskaźniki rentowności uwzględniają umowną opłatę pracy własnej rodziny rolnika [Goraj, Mańko 2009].

Jak pokazują wyliczone w tabeli 3 miary, uwzględnianie w rachunku dochodów salda podatku VAT powoduje duże rozbieżności zarówno wskaźników dochodowości, jak i rentowności w stosunkowo krótkim okresie czasu. W okresie realizacji inwestycji i dużych zakupów opodatkowanych VAT (2008 r.) gospodarstwo wykazuje deficytowość. Natomiast w roku, kiedy uzyskało zwrot podatku – wskaźniki dochodowości i rentowności kształtują się na nadmiernie wysokim poziomie. Wyeliminowanie podatku VAT łagodzi te wahania.

Wskaźnik skorygowanej dochodowości w 2007 r. wyniósł 35,2%. Oznacza to, że 1 zł wartości produkcji generowała 35 groszy dochodu gospodarstwa. W 2008 r. wskaźnik osiągnął poziom 38%, a w 2009 r. zmniejszył się o 5,5 pp. do poziomu 32,5%. Im większą wartość przyjmuje badany wskaźnik, tym efektywniejsza jest działalność gospodarstwa. Niższa rentowność w 2009 r. nie jest niczym zaskakującym. Po dokonaniu inwestycji w majątek trwały występują duże koszty amortyzacji, a także koszty finansowe, które w zasadzie zawsze prowadzą do obniżenia rentowności działania. W analizowanym gospodarstwie koszty amortyzacji wzrosły o 140% – z 22 346 do 53 544 zł. Uwzględniając umowną opłatę pracy własnej rodziny rolnika uzyskujemy wskaźniki rentowności na niższym poziomie. Skorygowana rentowność produkcji w 2008 r. wyniosła 7,3%. W 2009 r. gospodarstwo wykazywało deficytowość, a więc uzyskane dochody nie pokrywały umownie określonego wynagrodzenia za pracę rolnika i jego rodziny.

¹ Należy też pamiętać, że rolnik ryczałtowy nie ma możliwości rozliczenia podatku VAT z urzędem skarbowym.

Tabela 3. Dochodowość i rentowność działalności rolniczej gospodarstwa* w latach 2007-2009
Table 3. Income capacity and profitability of farm in 2007-2009

Wyszczególnienie/Specification	Wskaźniki dochodowości i rentowności [%] w latach/ Income capacity and profitability in years [%]		
	2007	2008	2009
Dochodowość produkcji/Income capacity of production	33,9	-5,9	79,0
Rentowność produkcji/Profitability of production	2,8	-36,6	44,2
Dochodowość skorygowana produkcji/Corrected income capacity of production	35,2	38,0	32,5
Rentowność skorygowana produkcji/Corrected profitability of production	4,0	7,3	-2,3

*Wskaźniki wyliczone na podstawie Goraj, Mańko 2009

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Podsumowanie

Najistotniejszym elementem oceny zdolności kredytowej gospodarstwa rolnego jest właściwie przeprowadzona analiza jego sytuacji ekonomiczno-finansowej. W tym celu mogą być wykorzystane różne miary i wielkości ekonomiczne. Wybór odpowiednich wskaźników ekonomicznych nie jest bez znaczenia. Należy mieć świadomość, że uniwersalne wskaźniki nie istnieją, a zły ich dobór może powodować nierzetelną ocenę zdolności kredytowej i błędne wnioskowanie.

Literatura

- Dobosiewicz Z.** 2007: Kredyty i gwarancje bankowe. PWE, Warszawa.
Goraj L., Mańko S. 2009: Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Difin, Warszawa.
Janik W. 2000: Zarządzanie finansami firmy. Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie, Lublin.
Kulawik J. 1998: Kredyt rolny i polityka kredytowa. [W:] Encyklopedia agrobiznesu (red. A. Woś). Fundacja Innowacja, Warszawa.
Jaworski W. L., Zawadzka Z. (red.). 2001: Bankowość. Poltext, Warszawa.
Ryżewska S. 1997: Bankowa analiza przedsiębiorstwa dla potrzeb oceny ryzyka kredytowego. Twigger, Warszawa.
Sierpińska M., Jachna T. 2004: Ocena przedsiębiorstwa według standardów światowych. PWN, Warszawa.
 Ustawa z dn. 29 sierpnia 1997 r. *Prawo bankowe*. Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665, z późn. zm.

Summary

The most important element of evaluation of creditworthiness of farm is well done analysis of farm's financial and economic situation. Different economic measures can be used to reach this objective. The choice of adequate economic index is very essential. We should be aware that universal index do not exist and the index which are chosen in wrong way may cause unreliable assessment of creditworthiness as well as the wrong conclusions.

Adres do korespondencji:

dr Elżbieta Kołodziej, mgr Grzegorz Wesolowski
 Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
 Katedra Ekonomii i Zarządzania
 ul. Akademicka 13
 20-950 Lublin
 tel. (81) 461 00 61, w. 178, w. 272
 e-mail: elzbieta.kolodziej@up.lublin.pl
 e-mail: grzegorz.wesolowski@up.lublin.pl